

POST-GAZETECİLİK

Şebnem ÇAĞLAR*

Post-Journalism

It has been formed a new understanding of journalism in the First Gulf War. The relationship between news organizations and sources have changed. The sources orchestrated information of the war. And it was a production of sources. In the Second Gulf War, the news were given in military discourse. The military planners and the network people used much of the same technology and logic in planning to make a war and planning to cover a war. The two Gulf wars were post-journalism production.

Key words: Post-journalism, embedded journalism, news coverage of the wars.

Giriş

Gazetecilik, kamuoyunu doğru, çok yalın, çok boyutlu, hızlı, inanılır ve güvenilir bir şekilde bilgilendirmek mesleğidir. Demokratik toplumlarda haber medyasının asli görevi, mevcut siyasal/ekonomik iktidar ve güç merkezleri karşısında kamuoyunun yanında bir karşı-iktidar oluşturmaktır.

Halk adına, halk için yapılanları duyurmak, sorgulamak ve kitleleri uyarmak, gazetecinin birinci amacıdır. Bu amaç, gazeteciye her zaman "doğrunun ve adaletin" peşinde olmak gibi bir sorumluluk yükler. (Arsan, 2003: 133) Gazetecilik acı içinde yaşayanları rahatlatmak, rahat içinde yaşayanlara acıyı tanıtmak mesleğidir. Dolayısıyla gazeteci, varoluşu nedeniyle öncelikle ezilenin, gözden irak tutulmanın, dışlananın yanında olmalıdır. Dışlayan, ezen ve gözden irak tutulanla ters düşmek pahasına da olsa. (Arsan, 2003: 134)

Genel gazetecilik anlayışı böyleyken, 1990 1. Körfez Savaşı ile yeni bir habercilik anlayışı oluştu/oluşturuldu. Savaş sırasındaki enformasyon, kaynaklar tarafından organize edilip, yayımlandı. Dolayısıyla gazeteci, varoluşu nedeniyle, öncelikle ezilenin, dışlananın yanında olamadı.

I. Körfez Savaşı

Medya dünyası 1990 yılında post-gazetecilikle tanıştı. Gazetecilik pratikleri, teknikleri ve yaklaşımı yeni oluşturulan medya formatlarına uyduruldu. Konular, olaylar v.s. gibi gazetecilerin bildirdikleri, medya tarafından kurgulanıp oluşturulan bir yapı haline geldi. Bu, post-gazetecilik çağında üretmeye yardımcı olan, haberi biçimlendirme ve yönetmenin yükselişidir. (Altheide, 1995: 182)

* Araş.Gör.Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Önceden savaşlar, gazetecilik ilkelerinde olduğu gibi olayların yansıtılması, kesin gerçeklerin sunulması şeklinde verilirdi. Ancak, 1. Körfez Savaşı ile askeri planlamacılar ve haber yayıncıları "savaş yapmanın planı" ve "savaş haberi planı"nu aynı mantık ve teknoloji çerçevesinde değerlendirdiler. Haber kaynağı ve teknoloji bu savaşın planlamasına ve sunulmasına hakimdi.

(Altheide, 1995: 209)

1. Körfez Savaşı'nda, gazetecilerin ve haberlerin kontrolü oluşturulan "haber havuzları" ile sağlandı. Havuz muhabirleri her zaman askeri eskortlarla hareket ediyorlar, savaş alanında girebildikleri yerlere askeri yetkililer karar veriyor ve çoğu zaman bağımsız, ilk elden görüntü elde edemiyorlardı. Askeri eskortlar, yayımlanmadan önce hazırlanan haberleri kontrol ediyorlar ve gerekli gördüklerinde askeri üst yetkililere onay için gönderiyorlardı. Bağımsız çalışmaya cesaret edebilen gazeteciler ise her an gözaltına alınma, kaybolma, esir düşme veya öldürülme tehlikesiyle yaşıyorlardı.

Körfez Savaşı'nda uygulanan havuz sistemini eleştiren NBC televizyonunun muhabiri Brad Willis, "havuz askeri operasyonların güvenliği bahanesiyle bir kontrol mekanizmasından başka bir şey değildi. Pek çok gazeteci, havuzun haber yaymak değil, haber vermemek için oluşturulmuş bir sansür organizasyonu olduğu görüşündeydi." demiştir. (Rigel, 2000: 280) Bir Fransız televizyon muhabiri ise "2 Ağustos'ta çalışmaya başladım. Kuveyt'e gitmek istedik ama kimseye izin vermediler. 3 Ağustos'ta Dubai'ye gittim. 15 Şubat'a kadar savaş bölgesinin hemen yanımdaydım, ama hatırladığım en önemli tek şey, hiçbir şey görmediğim" (Altheide, 1995: 179) şeklinde 1. Körfez Savaşı'ndaki haberciliği değerlendirmiştir.

Körfez Savaşı'nda gazeteciler askeriye önemli destekçileriydi. Ve haberler bu mantıkla yapılıyordu. Askeriye ve ABD Başkanı gerçek yapımcılardı. Gazeteciler haberlerini yapıyorlardı ancak her an kontrol ve sınırlandırmayla karşılaşıyorlardı. (Altheide, 1995: 210)

Bu savaşın sürdürülme biçimi, Batılıların bakış açısından, adeta bir manevra gibiydi – şu farkla ki hedefler gerçek nesnelere ya da insanlardı. Medyanın bu savaşta izlemeye benimsediği üslup da, hareketin neredeyse "cerrahi" karakterini vurguluyordu. Ürperici bir "bilimsel"lik ya da, daha doğrusu, "kurgu-bilimsel"likte bir dil kullanılıyordu. (Belge, 1998: 45)

1. Körfez Savaşı haberleri sıradan savaş haberleri değildi, kurgulanmış haber programıydı. Haberlerin nasıl verileceği savaş başlamadan önce belirlenmişti. Haberler büyük propagandanın ve dezenformasyon kampanyasının bir parçasıydı. Meyrowitz'in de belirttiği gibi "Televizyonun hiperseçici haberleri olayları vermektense çok içi boş görüntü verdi. Savaşın gerekçeleri ve anlaşmazlığın içeriğinden çok, uykuları siren sesleriyle bölünen gazeteci hikayelerini dinledik. Gazeteciler bu prodüksiyonun sadece bir parçasıydı. (Altheide, 1995: 185-186)

Medya tarafından savaş sırasında yapılan görsel ağırlıklı aşırı bilgilendirme, otomatik olarak, bilgi yoksunluğunu da beraberinde getiriyor. Görüntü bombardımanı ve enformasyon sağanağında boğulan bizler aslında bu yoğunluk içinde sadece haberdar olmamız istenen konulardan, istenilen çerçevede haberdar edildik. 1. Körfez Savaşı'nda defalarca verilen ve aklımızda kalan orada öldürülen binlerce masum insan petrole bulanmış bir karabatak (-ki o da bir kurgu eseri-

di. "Körfez Savaşı'nda petrole bulanmış kuş fotoğrafının yıllar önce bir reklam afişi için New York'ta Madison Square'deki bir reklam ajansı tarafından hazırlandığını aylar sonra öğrenebildik" Rigel, 1993: 50)

Savaşlar döneminde alınan tedbirler sebebiyle, düz ve sade gerçekler yerine "yamulmuş gerçekler"i okura sunuyor. Yüzlerle hatta binlerle ifade edilen muhabir görev alıyor. Hayatlarını tehlikeye atarak ihtilaf bölgelerine gidiyorlar ancak sonuç değişmiyor. Artık ustalaşmış basın sözcüleri, savaş gerekçesi ardına sığınıp kendilerinden sadakat bekliyorlar ve psikolojik savaş uzmanları tarafından üretilmiş haberleri çoğaltmaları için onlara iletiyor. Savaş mahallindeki gazeteciler tam bir sürü halinde hareket ediyorlar. Aynı otelde kalıyorlar, aynı kaynaklar tarafından besleniyor ve yazıp söyledikleri çok dikkatle izleniyor. Kendilerine çizilen sınırın dışına çıkmaya kalkanların başına gelmeyen kalmıyor. (Kıvanç, 2001: 1)

II. Körfez Savaşı

Haberlerin, haber kaynağı tarafından kurgulanmasına 2003 2. Körfez Savaşı'nda farklı bir sistem getirildi: İliştirilmiş Gazetecilik (Embedded Journalism).

Pentagon'un fikri olarak ortaya çıkan bu yeni savaş gazeteciliği, gazetecilerin savaş bölgesinde güvenliklerini sağlamak amacının arkasında gizlenen sansürden ibarettir. Savaşı ordunun imkanları ve denetimiyle, ordunun gözüyle izleyen gazeteciliktir. "Embedded"ın Türkçe karşılığı içine konmuş, ilüştirilmiş, eklenmiştir. Burada da Amerikan ya da İngiliz askeri birliklerine eklenmiş, ilüştirilmiş haberciler için kullanılmaktadır.

Gazetecileri kontrol etme, yönlendirme ve yanıltmanın en etkili yolu ola ilüştirilmiş

gazetecilikle, gazetecinin kendi topladığı bilgileri değil, yetkililerin verdiği bilgileri, onların izin verdiği ölçüde aktarması sağlanır. (Odyakmaz, 2005: 158)

"İliştirilmiş gazeteci" formülü, ABD'nin savaşı, tıpkı bir ürün gibi ambalajlayıp pazarlama ihtiyacından doğdu. "Embedded" formülü Pentagon sözcüsü Victoria Clarke ve danışmanları tarafından geliştirildi. Onay veren ise ABD Yönetimi'nin şahinlerinden Savunma Bakanı Donald Rumsfeld. Kurallar ise Pentagon ile basın temsilcileri arasındaki pazarlıklar sonucu belirlendi. (Tekfidan, 2003: 1)

Savaş hazırlıkları sırasında, Pentagon şartlı olarak 500'den fazla gazetecinin Irak'a gitmelerine izin verileceğini açıkladı. Ve seçilen gazeteciler askerler tarafından hızlı bir savaş eğitiminden geçirildiler ve yayıncılık hakkındaki kurallar kendilerine açıklandı. (Hogg, 2003: 1) Yani haberciler, savaş muhabirliğine siyasi, ideolojik ve mesleki olarak hazırlandı.

İliştirilmiş gazetecilerden öncelikle haberlerinde ne yazmaları ve ne yazmamaları gerektiği konusunda 50 maddeden oluşan bir anlaşma imzalamaları istendi. Örneğin, yapılacak operasyonlarla ilgili haber yapılması, özel uydu telefonu ya da cep telefonu kullanılması, güvenlik derecesini gösteren fotoğraf çekilmesi yasak gibi maddeler içeriyordu. (Tumber, 1995: 373) Bu anlaşmanın özü, "Görüntü vereceksin, haber vereceksin, ama sır vermeyeceksin."

Anlaşmada yer alan bazı maddeler de şöyledir:

-Muhabirler, ABD birlikleriyle hareket ederken kendi araçlarını kullanamazlar.

-Normal haberleşme imkanlarında zorluk yaşandığında, muhabirler, askeri imkanlardan yararlanabilir.

-Habercilere ekipman konusunda bir sınırlama yok, ancak komutanlar güvenlik açısından uygun görmediklerinde yayınlarını keserler.

-Medya personeli, savaş şartlarına ayak durmakta zorlandığında geri gönderilir.

-Habercilere olası biyolojik, kimyasal ya da nükleer saldırıya karşı gerekli teçhizat dağıtılır. Ancak maliyet kısmen ordu, kısmen medya kuruluşu tarafından karşılanır.

-Komutanlar izin vermedikçe, flaş ya da TV spotu kullanılmaz.

-Haberde askeri birliklerin genel sayısı, can kaybı verilir.

-72 saat geçmedikçe ölen ya da yaralanan Amerikalı askerlerin adı verilmez.

-Önceki çatışmalarda ele geçirilen düşman askerleri konusunda bilgi verilebilir.

-Komutanın izni olmadıkça askeri birliklerin tam olarak nerede olduğunu yazmak ve asker sayısı vermek yasaktır.

-Komutanlar operasyonların selameti açısından ambargo uygulayabilir.(Tekfidan, 2003: 2)

Anlaşma maddelerinden de anlaşılacağı üzere, savaş haberleri tamamen ABD yönetiminin denetimi altındadır. Her türlü karar ve yetki ordunun elindedir. Haberciler, en gizli toplantılara katılıp, üst düzey askeri yetkililerden bilgi alıyor, uydu resimlerinden savaş alanındaki son gelişmelerden ha-

berdar oluyor ancak komutanların izni olmadan ne bilgi, ne de görüntü verebiliyorlar.

Pentagon, askeri birliklere bağlı 662 gazeteciye konaklama, yemek, tıbbi ihtiyaçlar ve iletişim için gerekli yardım konusunda her türlü imkanı sağlamayı taahhüt etmektedir. Gazetecilere gündem oluşturacak "günün mesajı" Amerikan yönetimi tarafından verilmektedir. (Barrett, 2004: 30)

İliştirilmiş gazeteci olarak görev yapmış olan USA Today muhabiri Steve Komarov, iliştilmiş gazetecilik hakkında "Neredeyse bütün enformasyon askeriye bakış açısından veriliyordu. Elimizde inanılmaz enformasyon vardı, ama sadece tek taraflı ve dar açılı" demiştir. (Berens, 2004: 1) Amerikalı bir başka iliştilmiş gazeteci ise, "Amerikan birlikleri hakkında öğrendiğimiz bazı bilgiler, düşman açısından değerli olduğu için yazılamıyor. Ama biz hangi bilginin düşman açısından önemli ve değerli olduğunu bilmediğimiz için, genel olarak başımızdaki askeri yetkiliye soruyoruz. Askerlerin en çok önem verdikleri konu zaman ve mekan. Ne zaman nereye gittik, bunların yazılmasını istemiyorlar. Eğitimde bize genel, askeri ve siyasi konularda haber yazmamız yerine, askerlerimizin moral durumunu aktaran haberler yazmamızı, human interest-human touch (insani yanları önplana çıkaran magazin) haber ve feature'lar (Haber-yorum, izlenim, not) yazmamızı salık verdiler" şeklinde iliştilmiş gazetecilik uygulamasını anlatmıştır.(Duran, 2003: 2)

Robert Fisk ise, haber kaynağının haber yönlendirip, kurgulaması için "BBC, 17'si 'embedded' olmak üzere 35 gazeteciyle Irak'ta. Amerikan kanallarından ve haber ağlarından ise yüzlerce gazeteci var. Ama hepsi, istediklerini yazma özgürlüklerini kaybetmişler. Sansür var. Ve, çoğu İngiliz ve

Amerikalı gazeteci, cepheyi görmediği halde, akşam haberlerinde sergileyecekleri tiyatro gösterisi için askeri kıyafetlerini giyip, kamera karşısına geçiyorlar. Birçok Amerikalı medya organizasyonu, yayınlarını savaşın başından itibaren Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinden yaptığı halde, yayınlarının Bağdat'tan yapıldığı izlenimi veriyor. Çoğu fotoğraf kurgu. Açık ve poz, algı yöneticileri tarafından ayarlanıyor." demiştir. (Fisk, 2003: 1)

içeriğini yönlendirmesi, İkinci Körfez Savaşı'nda 'embedded (iliştirilmiş)' gazetecilikle devam etmiştir. Post-gazetecilik olarak adlandırılan bu yeni habercilik anlayışı, haberde sansüre üstü kapalı olarak boyun eğmekten, haber kaynağının haber üzerinde kayıtsız şartsız egemenliğinden başka bir şey değildir. Post-gazetecilikte halkın tarafsız ve çok yönlü haber alma özgürlüğü engellenmiş, dünya kamuoyu tek yönlü haberlere mahkum edilmiştir.

Sonuç

1990 Birinci Körfez Savaşı'nda 'havuz sistemi' ile başlayan haber kaynağının haber

Kaynakça

- ALTHEIDE David L., *An Ecology of Communication: Cultural Formats of Control*, Aldine de Gruyter, New York, 1995.
- ARSAN Esra D., "Haber ve Habercilik", *Gazetecilik ve Habercilik*, Der: Sevda Alankuş, İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- BARRETT Boyd Oliver, "Understanding: The Second Casualty", *Reporting War: Journalism in Wartime*, Edited by Stuart Allan and Barbie Zelizer, Routledge, London and New York, 2004.
- BELGE Murat, "Soğuk Savaş Sonrası Çatışmalar", *Barış ve Savaş*, Cogito, Sayı:3, kış 1995.
- BERENS Charlyne, "Embedded Journalism: The Good and Bad", University of Nebraska, <http://www.journalism.unl.edu/an/winter03-04/komarov.html>.
- DURAN Ragıp, "Embedded: İliştirilmiş Değil Askeri Yatılı", 07.04.2003, <http://www.bianet.org/yazdir.php>.
- FISKE Robert, "The War of Misinformation Has Begun" Independent, 16.03.2003, <http://www.commondreams.org/views03/0316-04.htm>.
- HOGG Chris, "Embedded Journalism and the Rules of War", April 10 2003, <http://www.digitaljournal.com/print.htm?id=3586>.
- KIVANÇ Taha, "Bugünü İki yıl Önce Okuyorsunuz", 11.10.2001, <http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ekim/11/tkivanc.html>
- ODYAKMAZ Necla, "Medya Ekolojisi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2005.
- RİGEL Nurdoğan, *Rüya Körleşmesi*, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- RİGEL Nurdoğan, *Kağıt Kaplanlar*, Der Yayınları, İstanbul, 1993.
- TEKFİDAN Nilgün, "İliştirilmiş Muhabirler", 28..3.2003, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=136676&p=2>.
- TUMBER Howard, "Journalism and the War in Iraq", *Journalism: Critical Issues*, Edited By Stuart Allan, Open University Press, New York, 2005.

